

8 клас - «Українські енциклопедичні видання»

Автор: Лампіга Алла Віталіївна

Тема: «Українські енциклопедичні видання»

Мета: *Познайомити* учнів з існуючою довідковою літературою,

навчати школярів користуватись енциклопедіями, *виховувати* інтерес і потребу до роботи з довідковою літературою.

Хід уроку:

I. Організація класу.

II. Оголошення теми і мети уроку.

III. Вивчення нового матеріалу:

Бібліотекар. Енциклопедія (лат. encyclopaedia від дав.-гр. ἐγκύκλιος παιδεία — «круг наук», дав.-гр. κύκλος — коло і дав.-гр. παιδεία — навчання, наука) — «коло наук», сукупність наукових знань з широкого кола питань. Первісно слово означало сукупність знань, які слід було засвоїти у середньовічній педагогіці. Слово отримало сучасне значення після появи у XVI ст. енциклопедій — книжок, у яких були зібрані відомі на той час знання з різних галузей науки. Назви цих книжок при виданні церковнослов'янською, а потім російською мовами прийнято було перекладати як «Круг наук».

Енциклопедист — людина, що відрізняється енциклопедизмом знань чи діяльності; освічена людина, що має різносторонні знання з областей багатьох наук.

В історії, людина, що належала до групи провідних мислителів, що об'єдналися навколо «Енциклопедії», яку видавали в кінці 18 століття у Франції Дідро та Д'Аламбер.

Енциклопедія як жанр наукової або науково-популярної довідкової літератури має певні особливості. Популярність викладу, розрахована на широке коло читачів, має поєднуватися з науковою чіткістю та логікою викладання матеріалу. Неприпустиме недбале, наближене, однобічне висвітлення явищ і фактів.

Цим енциклопедії відрізняються від інших видів наукових видань, у яких такі матеріали можуть наводитися в авторській концепції. Мові енциклопедії властиві стислість, чіткість, лаконічність формулювань, уникнення вузькофахових термінів, професійних жаргонізмів, розмовних і просторічних слів, вставних слів і зворотів, емоційно забарвлених оцінок, надмірної кількості скорочень.

Енциклопедії залежно від обсягу умовно поділяють на великі (понад 12 томів), малі (7—12 томів), короткі (4—6 томів) та 1—3-томні, які переважно називають енциклопедичними словниками або довідниками. Великі й малі енциклопедії належать до універсальних, оскільки містять інформацію з усіх галузей науки та практичної діяльності людини; короткі енциклопедії та енциклопедичні словники — до галузевих енциклопедичних видань, тобто таких, що охоплюють певну галузь науки та практичної діяльності.

Статті в енциклопедіях поділяються на кілька типів: статті-огляди, статті-довідки, статті-тлумачення (містять лише дефініцію, а в разі запозичення слова з іншої мови — його етимологію) і статті-посилання (відсилають користувача до іншого терміна). Статті-огляди та статті-довідки, що різняться лише обсягом, є визначальними для енциклопедії; вони містять основну інформацію з розглядуваного питання: виклад наукової теорії, хронологію історичних подій, географічні, біографічні, статистичні відомості тощо.

Виданню енциклопедії передують розробка тематичного плану (розподілу загального обсягу статей за їхніми типами та дисциплінами) і словника (повного переліку термінів, які увійдуть до видання). Крім того, науково-редакційна рада видавництва разом із редакційною колегією відповідної енциклопедії розробляють методичні рекомендації з підготовки статей та пам'ятку автора статті, примірники яких передають кожному авторові.

Отже, створення енциклопедичного видання високого наукового рівня потребує не тільки залучення широкого кола визначних авторів-учених, а й редакційного колективу високої кваліфікації, який має багаторічний досвід роботи зі створення подібних видань.

Енциклопедія надто специфічний жанр, і не кожний автор володіє потрібним для написання відповідної статті стилем. Ось чому під час створення енциклопедії гостро постає проблема добору авторів. І навіть якщо автор — досвідчений фахівець, серйозне втручання редактора в оригінал буває інколи неминучим. Редактор енциклопедії повинен добре знатися на певній науковій тематиці, вміти працювати з автором, виявляти неослабну пильність впродовж усієї роботи над виданням.

Енциклопедії мають бути акумуляторами знань і відрізнятися від інших довідкових видань науковою достовірністю, ґрунтовністю, вивіреністю інформації, певною мірою «бездискусійністю».

Бібліотекар. *Як ви гадаєте, коли і де з'явилися перші енциклопедії?*

Історія

Спроби викласти відомості про Україну відносяться до XVII-XVIII століть: І.Гізель "Синопис" (перше видання 1674). Далі слід назвати праці П.Симоновського "Краткое описание о козацком народе" (1765), С.Лукомського "Собрание историческое" (1770), В.Рубана "Кракая летопись Малой Россіи" (1776), О.Рігельмана "Летописное повествование о Малой Россіи" (1778). Своє бачення історії України виклали Д.Бантис-Каменський, М.Маркевич, П.Куліш, М.Костомаров, В.Антонович, І.Франко, М.Грушевський.

Модерною українською енциклопедією стало видання під редакцією М.Грушевського, Ф.Вовка, Ф.Корша, А.Кримського, М.Туган-Барановського, О.Шахматова, С.Томашівського, М.Єфименка, С.Рудницького, О.Русова, В.Охріменка "Украинский народ в его прошлом и настоящем" (Петроград, 1914-16).

У ХХ-му столітті було кілька спроб видати енциклопедію України: три томи "Української Загальної Енциклопедії" побачили світ у Львові під редакцією І.Раковського; 1932-4 у Харкові було підготовлено матеріали для 3-х томів планованої 20-томної "Української Радянської Енциклопедії" (УРЕ) під редакцією М.Скрипника, але робота припинилася через сталінські репресії. Невдачею закінчилася і справа "Енциклопедії Українознавства" започаткованої 1941 року в Кракові. Український Науковий Інститут у Берліні 1942 року видав у Лейпцізі однотомну енциклопедію німецькою мовою "Handbuch der Ukraine" за редакцією І.Мірчука.

Першою фундаментальною науковою працею, що містить систематизовані знання про Україну, стала "Енциклопедія Українознавства", задумана й реалізована під егідою Наукового товариства ім.Т.Шевченка, підготовлена і видана українськими діаспорними вченими в Сарселі (передмістя Парижа, Франція). Головний редактор видання - В.Кубійович, автори статей, зокрема, А.Жуковський, Ю.Шевельов, В.Маркус, О.Оглоблин, М.Глобенко, С.Янів та інші.

"ЕУ" - це 3-томна енциклопедія (1949-52) та 10-томна словникова частина (1955-84): 1600 друкованих аркушів, понад 20 тисяч термінів. Здійснено 5-томне англomовне видання "ЕУ" (Encyclopedia of Ukraine, видавництво Торонтського університету, 1984-93).

Доповіді учнів. Сучасний енциклопедичний процес в Україні

Учень 1. Найбільш масштабним сучасним проектом є Енциклопедія сучасної України (ЕСУ) — багатотомне енциклопедичне видання (алфавітна енциклопедія) про Україну у всіх вимірах від початку 20 століття до сьогодення. Енциклопедія подає цілісний образ новітньої України в подіях, інституціях, установах, родах діяльності, поняттях, персоналіях. Охоплює всі сфери життя в Україні, відображає сучасні погляди на історичні події та постаті. Водночас ЕСУ стане підґрунтям для створення багатотомної фундаментальної національної енциклопедії — Української Універсальної Енциклопедії. ЕСУ - це спільний проект Національної академії наук України та Наукового товариства ім. Шевченка.

Учень 2. В галузі спеціалізованих енциклопедій за роки нової Української Держави успіху досягнуто:

- в галузі історії - це ряд сучасних енциклопедичних видань: Енциклопедія історії України, Малий словник історії України, Довідник з історії України, Українське козацтво: мала енциклопедія, Українська міфологія: енциклопедія та ін.

- в технічній, в першу чергу гірничій галузі - це видання Гірничого енциклопедичного словника та Малої гірничої енциклопедії;

- в галузі економіки - Економічна енциклопедія,

- в галузі мовознавства - Енциклопедія «Українська мова»,

- літературознавства - Українська літературна енциклопедія, * Енциклопедія Української

Літератури,

- філософії і політології - Філософський енциклопедичний словник, Енциклопедія постмодернізму, Філософська думка в Україні, Енциклопедія політичної думки,

- юриспруденції - Юридична енциклопедія.

Учень 3. На Всеукраїнській конференції "СловоСвіт" підкреслено, що активність творення словників та енциклопедичних видань в Україні за період від 1991 р. збільшилася у порівнянні з радянським часом у 8-10 разів.

Особливе місце у сучасному енциклопедичному процесі займає проект Вікіпедії - першої віртуальної енциклопедії людства.

Бібліотекар. Сучасна Україна диспонує десятками енциклопедичних видань, серед яких:

1 Загальні енциклопедії

2 Спеціалізовані енциклопедії і словники

2.1 Історичні та географічні енциклопедії

2.2 Регіональні енциклопедії

2.3 Мовознавчі енциклопедії

2.4 Літературознавчі енциклопедії

2.5 Культурознавчі та мистецтвознавчі енциклопедії

2.6 Філософські та політологічні енциклопедії

2.7 Соціологічні та психологічні енциклопедії

2.8 Економічні енциклопедії

2.9 Технічні енциклопедії

2.10 Сільськогосподарського профілю

2.11 Біологічні енциклопедії

2.12 Юриспруденція, правознавство: енциклопедії

IV. Підсумок уроку.

Бібліотекар. Для того, щоб правильно писати й говорити, щоб розширити свої знання, яка література має завжди бути у вас на столі?

Учні. Енциклопедична.

Бібліотекар. Які види енциклопедичних видань існують?

Учні. Загальні, мовознавчі, літературознавчі, географічні, технічні, енциклопедії та ін.

Бібліотекар. Що треба добре знати, аби швидко знайти потрібне слово в словнику чи енциклопедії?

Учні. Треба добре знати алфавіт.

Бібліотекар. Довідкова література дуже корисна й потрібна не тільки вам, учням, а й вчителям, батькам. І треба дружити зі словниками, енциклопедіями. І ніколи не соромитися заглянути в книгу. Не дарма в народі кажуть: «**З книгою подружишся - розуму наберешся**».

Шановні читачі! Активно використовуйте у своїй роботі, навчанні самоосвіті довідкові видання!□□